

*Ивица Лазовић**

Београд

ИСЛАМСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ НА ПОСТЈУГОСЛОВЕНСКОМ ПРОСТОРУ

Сажетак

У широј стручној јавности постоји пробуђено интересовање у последњих неколико деценија за проучавањем исламске религије, културе и цивилизације, а у часописима су присутне бројне теме везане за ислам. Ово интересовање карактеристично је како на глобалном, тако и на локалном нивоу. Такође, то интересовање је и мултидисциплинарно и карактеристично је за многе друштвене науке. Интересовање за ислам је и интеркултурално и преовладава бављење исламом и ефектима ове велике религије на глобалном нивоу, док је релативно мало пажње у радовима оријентисано на проучавање ислама на нашим просторима и на сагледавање и тумачење ствари у нашем окружењу, као и на просторима данашње Србије, условно речено, у нашем дворишту.

У овом раду смо направили осврт на основне појмове о исламу, као и на организацију припадника исламске верске заједнице на просторима бивше заједничке државе. Све наведено, управо је у циљу сагледавања ствари у нашем дворишту како би нам помогло и како бисмо боље тумачили и разумели појаве на глобалном нивоу.

У циљу бољег описивања и систематизовања већ познатих чињеница о исламу и заједници муслимана на нашим ширим просторима, осврнућемо се и на основне

* Електронска адреса аутора: ivica_lazovic@yahoo.com

појмове, обичаје и специфичности исламске религије. У раду указујемо да је исламска заједница била веома прилагодљива на овим просторима и у променљивим друштвено-политичким околностима се и сама усклађивала и прилагођавала.

Кључне речи: ислам, муслимани, организовање, заједница, Југославија

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Пре него што приступимо конкретном предмету интересовања у овом раду, сматрамо за нужно да се направи осврт на основне појмове који прате исламску религију и културу. Наравно, ради се о огромном пољу и није нам циљ да се детаљно упуштамо у анализу, већ да направимо преглед важнијих информација, чињеница и појмова о исламу као уводу у предмет нашег интересовања, организовање муслимана у верске заједнице на просторима бивше заједничке државе, Југославије. Определили смо се за тај оквир зато што посматрање исламског организовања на у нпр. оквирима Балканског полуострва нужно у анализу уводи Турску, Албанију и Грчку и знатно шири истраживачко поље и превазилази оквире овог рада. Са друге стране, ако би се определили да посматрамо организовање јужнословенских муслимана, сусрели би се са проблемом Албанаца који су укључени у ова организовања и није их могуће искључити из анализе. Управо зато је простор бивше Југославије најподеснији за аналитичку јединицу и под простором који је предмет нашег интересовања у овом раду ћемо подразумевати постјугословенски простор. Када говоримо о исламу, он је монотеистичка религија која води порекло од пророка Мухамеда из седмог века и представља заједницу припадника управо те вере и цивилизације која је из ње произашла. Сама реч ислам је арапског порекла и означава преданост Богу. Мухамед је био оснивач нове религије и вођа ране исламске заједнице и тумач унутрашњег, духовног значења те објаве. Божанско открочење које је Мухамед према традицији примио од анђела Џибрила (Гаврила) представљало је заправо текст Курана у његовој усменој форми, а који је

касније и записан.¹ Извор ислама, теологије, законодавства, друштвених односа, правила опхођења у трговачким и личним односима, као и у свакодневном животу је садржан у светој књизи Куран (Кур'ан, Коран) која на арапском има више значења, као што су читати, казивати као „нестворена реч Божја”.² Писан је на арапском језику, њиме се Мухамед обраћа арапском народу, па се Куран углавном не преводи на друге језике, већ се само интерпретира или парафразира.³

Куран⁴ се састоји из 114 поглавља, сура, која садрже различит број стихова, или реченица, ајета и та поглавља нису распоређена хронолошки или тематски, већ од најдужих до најкраћих, дакле према дужини. Куран је написан у поетској, ритмичкој прози и две највеће теме су јединственост и моћ Божја и природа и судбина људи у односу са Богом. Као збирка моралних порука Куран је основа исламског закона, шеријата.⁵

Ислам на арапском језику значи покоровање, а муслиман онај који се покоравља вољи Бога Алаха. А у најширем смислу муслимани су сви они који припадају исламској религији. Стубови ислама су потврђивање вере, а да би неко постао муслиман, треба да верује да је само Алах Бог и да је Мухамед Алахов слуга и посланик, а као члан исламске заједнице, има сва права као и сваки други муслиман, али и обавезе којима га ислам задужује, а то су, тзв. пет стубова вере.⁶

Прва од обавеза је клањање, које се практикује пет пута у току дана, траје отприлике пола сата, а претходи му ритуално

1) Милан Вукомановић, „Ислам“, у: *Социолошки речник* (приредили: Аљоша Мимица, Марија Богдановић) Завод за уџбенике, Београд 2007, стр. 203–204.

2) Исто, стр. 203.

3) Први превод *Курана* на српски језик дело је Мића Љубибратића (1839–1889), а објављен је посмртно 1895. године, а штампан је под покровитељством Илије Милосављевића Коларца. Имао је и касније репринте, нпр. 2016. године. Мићо Љубибратић Херцеговац, занимљива је личност из 19. века, херцеговачки устаник, војвода црногорски, начелник Пиротског округа, Куран није превео са арапског, већ са руског или француског језика. Међутим, нико на овим просторима то није урадио пре њега, а први сличан превод је био тек 43 године касније, од стране Али Ризе Карабега у издању Просвјете из Сарајева 1937. године, који је заправо био компилација Љубибратићевог превода.

4) Видети више: Џон Ј. Еспозито, *Оксфордска историја ислама*, Клио, Београд, 2002, стр. 89–93.

5) О шеријатском праву видети: Сима Аврамовић, Војислав Станимировић, *Упоредна правна традиција*, Правни факултет, Београд, 2011, стр. 177.

6) Видети: Драган Новаковић, „Основне верске дужности у исламу”, *Теме*, Ниш, 2013, стр. 1977–1992.

прање. Друга обавеза је пост, од свитања до сумрака, током месеца рамазана. Пост у исламу подразумева уздржавање током дана од хране, пића и прилажења женама. Трећа обавеза је законска милостиња, односно обавезан порез, који се плаћа из солидарности. Четврту обавезу представља тзв. хаџ (ходочашће, хаџилук), опште-муслимански конгрес који се одржава сваке године у одређеном месту и сваки муслиман има обавезу да му једном у животу присуствује.⁷

Када говоримо о огранцима ислама разликују се два главна огранка, сунизам и шиизам.

Мушкарци и жене су одвојени на богослужењу, а не једе се свињско месо, месо угинулих животиња, крв. Такође, аскетизам и монаштво нису пратиоци ислама. Дужности муслимана су да се залажу у борби за Божју ствар, против личне непобожности, као и против непријатеља ислама. У исламу се говори о два џихада: велики џихад који је непрестана борба верника против сопствених склоности ка злу, као и мали џихад који је оружани сукоб за одбрану вере или њено ширење. Верује се да они који страдају борећи се за Божју ствар постају мученици који одмах бивају спашени. Појам Џихада може да значи и свети рат за веру, али у исламу није искључена ни борба за веру и њено ширење мирољубивим средствима, каква су убеђивање и лични примери.⁸

По Курану се сматра да у вери нема присиљавања и да се прави пут препознаје од странпутица, те постоји пуна слобода вере.

Важно је и време за обављање молитве у исламу, које је тачно одређено, као веза између свих муслимана, а лунарни календар одређује прецизно време када треба обављати конкретне верске дужности, у складу са исламским прописима. Управо зато полумесец и његова појава се повезују са појединим верским дужностима и прописима и усвојен је као симбол распознавања и разликовања муслимана у односу на симболе других религија.⁹

7) Зорица Кубурић, *Верске заједнице и верска дистанца*, ЦЕИР, Нови Сад, 2010, стр. 138.

8) Видети више: Дарко Танасковић, *Ислам, догма и живот*, Српска књижевна задруга, Београд, 2008, 147–159.

9) Видети више у Зорица Кубурић, *Верске заједнице и верска дистанца*, нав. дело, стр. 139, а о значају симбола видети Милан Вукомановић, Арас Борић, *Ритуал, мит и симбол*,

Улога породице је значајна и у исламу, као основној ћелији у којој се рађа, одраста, живи и умире. Од обичаја везаних за рођење у исламу је посебно познато да муслимани обрезају (сунете) мушку децу. Обрезавање се обавља седмог дана по рођењу или касније, за шта нема специфичних ограничења. Обред се обавља у знак сећања на Ибрахима (Аврама). Породица позива родбину и пријатеље да прославе тај тренутак с њима, а дете дарују поклонима и новцем.¹⁰

Ислам је специфичан и због облачења муслиманки, које треба да се облаче на пристојан начин, не смеју да носе кратке сукње, велике изрезе и прозирну одећу или да опонашају мушкарце. Код њих хаљина треба да буде најмање до половине листова ноге и буду пристојно обучене, да покрију привлачне детаље. Ова се препорука примењује у зависности од друштвене околине. Спољашња одећа, хиџаб, покрива особу од главе до стопала, како би онемогућила привлачност међу особама супротног пола.¹¹

Обичај сахрањивања је такође специфичан за ислам, ритуално клањање поводом сахрана тзв. ценазу клањају само мушкарци, док жене остају код кући и моле се за умрлог. По исламској религији смрт је пресељење између светова, са једног на други, зато је неприхватљиво претерано исказивање жалости за преминулима.¹²

Сви муслимани празнују исте празнике, а највећи празници су Рамазански бајрам и Курбан бајрам. Рамазански бајрам представља тридесетодневно чишћење тела и духа, када се у току дана не једе и не пије, већ тек када падне мрак се вечера или се устаје пре свитања и тада обедује.¹³ Други велики празник, Курбан бајрам, траје четири дана када се обилазе гробови предака на којима се моли. За то време Курбан бајрама, коље се жртва, најчешће овца или говече и дели се на три дела, један иде сиротињи, други комшијама и пријатељима, трећи

Религијске студије БиХ, 2008, стр. 144.

10) Исто, стр. 139.

11) Видети: Наташа Јовановић, „Ислам и савремени свет – религијске забране: примери и праксе у свакодневном животу”, *Религија и толеранција*, Нови Сад, Vol. 12, бр. 21, јануар–јун, 2014, стр. 168, и у Зорица Кубурић, *Верске заједнице и верска дистанца*, нав. дело, стр. стр. 141.

12) Видети више: Зорица Кубурић, *Верске заједнице и верска дистанца*, нав. дело, стр. 141.

13) Исто, стр. 142.

онима који нису исламске вере.¹⁴ Сматра се да су ислам на просторе данашње Србије донели Турци, који су после првих пораза српске војске прво на Марици 1371. године, а посебно после Косовске битке 1389. године, па до пада Смедерева 1459. године допринели убрзаном ширењу ислама. На просторе Балкана досељава се исламско становништво, а и велики број домаћег становништва је постепено прелазило у ислам. Једно од мишљења је да су ранији богумили у исламу препознали себи блиску религију и у периоду турске владавине прешли у ислам, а да су потомци тих средњовековних богумила данашњи муслимани на нашим просторима, односно Бошњаци. Ова теза је веома популарна међу неким бошњачким интелектуалцима,¹⁵ међутим доминантна теза на нашем подручју је да су муслимани словенског порекла етнички Срби, Црногорци и Хрвати.¹⁶ Код питања националне припадности муслимана словенског порекла на постјугословенском простору само верски идентитет није био споран. У Босни и Херцеговини нпр. муслимани су од друге половине 19. века до данас, у зависности од државног оквира у којем су живели, мењали доминантан национални идентитет. Од турског идентитета преко српског, па босанског и хрватског до национално неопредељених муслимана, затим национално опредељених Муслимана и на крају до Бошњака.¹⁷ Религија је свакако утицала на национални идентитет, па тако постоји споменик у Пријеполу који приказује мајку која грли два сина, једног православаца, а другог муслимана, направљен на основу фотографије из 1919. године, свега 7 година након одласка Турака из тог града. Данас се потомци тог сина муслимана изјашњавају као Бошњаци, а ови други као Срби.¹⁸ Ипак, прелазак хришћанског становништва у ислам одвијао се првенствено добровољно, уз одређене привилегије, али често и уз притисак. Ништа мање није сложено ни питање

14) Исто.

15) Видети: Мухамед Хаџијахић, *Ислам и муслимани у Босни и Херцеговини*, Ел-Калем, Сарајево, 1991.

16) Видети: Салих Селимовић, „Исламизација и двоверје код наших муслимана”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2013. стр. 227–241.

17) Александар Раковић, „Српски идентитет муслимана словенског порекла на постјугословенском простору у 21. веку”, *Култура полиса*, год. XIII, Београд, 2016, бр. 31, стр. 171.

18) Видети више: Мирољуб Јевтић, „Ислам као чинилац политичког идентитета у бившој Југославији”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, број 3/2015, Београд, стр. 171–188.

варијетета ислама на Балкану, иако заснован на отоманском наслеђу, подложен је и новим утицајима. На Балкану имамо ортодоксни, традиционални сунитски ислам ханефитског мезхеба, па имамо суфизам, који је био традиционалан у Босни, затим ту су и ревивалисти и модернисти, салафизам (вахабизам), па и секте (попут ахмедија) и мањи број шиита.¹⁹ У овом делу смо покушали да укажемо на нека од битних обележја и специфичности исламске религије, али тиме свакако нисмо дотакли све потенцијалне теме и у локалном, али и у глобалном контексту.²⁰

2. ИСЛАМСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ НА ПРОСТОРУ БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Опште је прихваћено да се ислам на просторима Балканског полуострва јавља са продором Турака и њиховим освајањима. Међутим, постоје докази да је ислам био присутан и раније, првенствено преко трговине са Арапима, али и другим контактима са муслиманима.²¹ Ислам значајније продира на ове просторе доласком Турака и шири се међу словенским становништвом, које почиње са прихватањем нове религије и да се верски организује као део шире исламске верске заједнице. Исламска заједница на овим просторима, па и у Србији, током отоманске владавине била је једна верска заједница са свим муслиманима ове велике империје. Тек након промене политичких околности и одласка Турака са простора Балкана, настају посебне исламске заједнице на простору Балкана, у Црној Гори, Босни и Херцеговини и Србији. У Србији је Исламска заједница у току XIX века па све до I светског рата била призната, под надзором државе која је и материјално помагала и омогућавала одржавање веза са исламским центрима. На челу заједнице био је муфтија са седиштем у Нишу, који је после

19) Милан Вукомановић, *Ислам на балканској ветрометини*, Јуниор Ниш, 2007, стр. 61.

20) Много је тема могуће отворити везано за ислам, а могу се наћи код многих аутора, нпр. код Имануела Волерстина у *Опадању америчке моћи*, поглавље *Ислам*, ЦИД, Подгорица, 2004 стр. 96–117, или Семјуела Хантингтона, у *Сукобу цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 2000, стр. 123, али и „домаће” теме нпр. текст Милана Вукомановића, „Суфизам унутрашња димензија ислама”, *Филозофија и друштво*, бр. 2/2008, стр. 129–148, или Јован Радоњић, *Мухамед*, Чигоја штампа, Београд, 2006. и многи други,

21) Видети: Салих Селимовић, „Појава ислама на Балкану у Средњем веку”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2014. стр. 193–205.

балканских ратова постао врховни муфтија. У местима с већом концентрацијом исламских верника као што су били Београд, Ниш, Шабац, Лозница, Мали Зворник, Лесковац, Прокупље и Врање постојали су имами. Поглавар и имами били су плаћени из државног буџета, а општи надзор над целокупним радом и пословањем Исламске верске заједнице вршило је црквено одељење Министарства просвете.²² Након Првог светског рата, у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца уређење Исламске заједнице организовано је тако што су муслимани у Србији и Црној Гори били у једној заједници под управом врховног муфтије у Београду, а муслимани из Босне и Херцеговине, Хрватске и Словеније били су организовани у другој заједници под врховном управом реис-ул-улеме у Сарајеву. Уређење исламске заједнице било је прописано Законом о Исламској верској заједници из 1930. године. По овом закону је седиште реис-ул-улеме било Београду, изменама и допунама из 1936. године, седиште је било премештено у Сарајево и укинута су муфтијства.²³

Први Устав Исламске верске заједнице Краљевине Југославије донет је 9. јула 1930. године, и према њему се управља према прописима Шеријата, закона и Устава Исламске верске заједнице.²⁴ Такође и после II светског рата у Федеративној Народној Републици Југославији је донет Устав Исламске заједнице, и то на заседању Врховног вакуфског сабора у августу 1947. године. У овом Уставу је истакнуто јединство припадника исламске заједнице на целој територији нове државе. Прописано је да је врховни верски орган Врховно исламско старешинство, које је се састојало од реис ул улема и по једног члана са подручја сваког од вакуфских сабора, којих је било укупно четири. Један је био за подручја Босне и Херцеговине, Хрватске и Словеније, један за подручје Србије, један за подручје Македоније и један за Црну Гору.²⁵ Врховни вакуфски сабор имао је 24 члана, од тога девет са подручја

22) Драган Новаковић, *Верске заједнице на размеђу векова: положај верских заједница на југословенским просторима од Берлинског конгреса до Првог светског рата*, Институт за политичке студије, Београд, 2003, стр. 44.

23) Драган Новаковић, „Организација и положај исламске верске заједнице у Краљевини Југославији”, *Теме*, Ниш, 2003, стр. 456.

24) Исто, стр. 460.

25) Драган Новаковић, „Школовање студената Исламске заједнице из СФРЈ у иностранству”, *Зборник Матице српске за оруштвене науке*, Нови Сад, 2006, стр. 286–287.

Вакуфског сабора БиХ, Хрватске и Словеније, девет из Србије, пет из Македоније и један из Црне Горе. Врховни саборски одбор имао је пет чланова. Вакуфски сабор за БиХ, Хрватску и Словенију имао је седамнаест чланова, а Улема мехлис три. Вакуфски сабор за Србију имао је 37, а Саборски одбор четири члана. Седиште тих органа било је у Приштини. Вакуфски сабор у Македонији имао је 24, Саборски одбор 7, а Улема мехлис 4 члана. Вакуфски сабор за Црну Гору, са седиштем на Цетињу, имао је 12 чланова, а Исламско старешинство је у свој састав укључивало четири члана. Објављени састав свих органа Исламске верске заједнице (ИВЗ) за целу земљу показао је да су у најважније органе ИВЗ изабрани и носиоци најодговорнијих функција тадашње државе.²⁶ Оваква организација Исламске верске заједнице је остала на снази и у каснијим уређењима Југославије (у СФРЈ), доминирало је организовање на републичком нивоу које је посебно дошло до изражаја доношењем Устава Исламске заједнице у СФРЈ из 1990. године. Овим Уставом је прописано усложњавање организационе структуре, па тако Загреб постаје седиште сабора за подручје СР Хрватске и СР Словеније, сабор у Сарајеву надлежан је искључиво за СР Босну и Херцеговину, а статус републичких сабора у Титограду, Приштини и Скопљу је остао као и раније.²⁷ Распад СФРЈ и рат који је уследио од 1991. године, довео је до стварања нових држава и у њиховим оквирима и исламских заједница, прилагођених тим оквирима. Тенденција организовања на републичком нивоу се задржала, па су тако успостављене самосталне исламске заједнице за Босну и Херцеговину, Македонију, Хрватску и Словенију. Након промене Устава Исламске заједнице 5. фебруара 1993. године у Скопљу, донети су посебни уставни акти исламских заједница са седиштем у Сарајеву, Подгорици, Приштини и Скопљу. Све исламске заједнице које су произашле из Исламске заједнице у СФР Југославији, усвојиле су принципе организационог устројства и имена органа установљене Уставом из 1993. године. Мешихат исламске заједнице Србије са седиштем у Приштини тада је променио име у Исламску заједницу Косова. Исламска заједница Косова наставиће даље

26) Исто, 288.

27) Срђан Баришић, „Институционализација исламских заједница након распада СФРЈ”, *Филозофија и друштво*, бр. 2, Београд, 2008, стр. 118.

политику чврсто утемељену на вези са албанским политичким пројектом из чега је произашао и прекид свих односа са званичним државним органима Републике Србије.²⁸ Муфтијство у Београду је самостално од 1990. године, а Мешихат Исламске заједнице у Санџаку формиран је на Оснивачком заседању Сабора Исламске заједнице Санџака 30. октобра 1993. године у Новом Пазару. Након састанка представника новоформираних мешихата у Истанбулу у октобру 1994. године, на коме је присуствовао и представник Исламске заједнице Санџака, представљао је и формални крај Исламске заједнице у СФРЈ.²⁹ Након краја Исламске заједнице у СФРЈ, настале су нове организационе форме у бившим републикама, на које ћемо се укратко осврнути. Исламска заједница у Македонији је установљена Уставом из 1994. године, на челу Исламске заједнице у Македонији је реис-ул-улема са седиштем у Скопљу, а седишта муфтијстава налазе се у Скопљу, Тетову, Гостивару, Куманову, Кичеву, Струги, Охриду, Штипу, Битољу, Дебру, Прилепу, Ресену и Велесу.³⁰ У Црној Гори Исламска заједница је утемељена у Уставу Исламске заједнице из 1994. године, Мешихат Исламске заједнице са седиштем у Подгорици, на чијем челу је реис-ул-улема, управља верским активностима у Подгорици, Улцињу, Бару, Остросу, Диношу, Тузима, Рожају, Беранама, Петњици, Бијелом Пољу, Пљевљи, Плаву и Гусињу.³¹ Исламска заједница у Босни и Херцеговини, након реорганизације после Устава из 1993. године, према Уставу из 1997. године, има у свом саставу исламске заједнице у Хрватској, Словенији и Санџаку. Седиште Сабора, Ријасета и реис-ул-улеме Исламске заједнице у Босни и Херцеговини налази се у Сарајеву. Муфтијства на територији Босне и Херцеговине смештена су у Сарајеву, Травнику, Зеници, Бихаћу, Мостару, Горажду, Тузли и Бања Луци. Изван Босне и Херцеговине, у саставу Ријасета делују муфтијства, односно мешихати у Загребу, Љубљани и Новом Пазару. Мешихат

28) Драган Новаковић, „Став Исламске заједнице према догађајима на Косову и Метохији од 1981. до 1991. године“, *Религија*, бр. 2, Шабац, 2003, стр. 329, као и Миролуб Јевтић, „Исламска суштина албанског сецесионизма и културно наслеђе Срба“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2013, стр. 231–252.

29) Срђан Баришић, „Институционализација исламских заједница након распада СФРЈ“, нав. дело, стр. 119.

30) Исто, стр. 120.

31) Исто, стр. 121.

Исламске заједнице у Хрватској, Мешихат Исламске заједнице у Словенији и Мешихат Исламске заједнице Санцака, који је од марта 2007. године Мешихат Исламске заједнице у Србији,³² као аутономне организационе јединице признају Исламску заједницу у Босни и Херцеговини својом матичном заједницом, а реис-ул-улему у Сарајеву својим врховним верским поглаваром.³³ Мешихат Исламске заједнице у Хрватској, као кровна организација муслимана у Хрватској, на територији Хрватске, а опет у саставу Исламске заједнице у Босни и Херцеговини, делује у 13 меџлиса у градовима Дубровнику, Гуњи, Лабину, Осиеку, Поречу, Пули, Ријечи, Сиску, Славонском Броду, Сплиту, Умагу, Вараждину и Загребу у коме је и седиште муфтије.³⁴ Исламске заједнице у Словенији, са седиштем Мешихата у Љубљани, који је највиши верски и административни орган у овој држави, такође је саставни део Исламске заједнице у Босни и Херцеговини. Меџлиси Исламске заједнице у Словенији налазе се у Љубљани, Марибору, Јасеницама, Коперу, Цељу, Велењу, Крању, Шкофија Локи, Постојни, Кочевју, Трбовљу, Новом Месту, Сежани, Тржичу, Новој Горици. У Словенији такође постоји и Муслиманска заједница Словеније, која је издвојена и независна од Мешихата Исламске заједнице у Словенији. Седиште Муслиманске заједнице Словеније налази се у Љубљани и она делује од 2006. године због неспоразума који су били чести између Исламске заједнице у Словенији и Ријасета Исламске заједнице у Босни и Херцеговини.³⁵ Исламска заједница у Санцаку основана је 1993. године у саставу Исламске заједнице у Босни и Херцеговини као Мешихат Исламске заједнице Санцака који покрива део Санцака који се налази у Србији (не и Црну Гору), са седиштем у Новом Пазару.³⁶ На територији Републике Србије постоје три исламске заједнице, а то су Исламска заједница Србије, Исламска заједница у Србији и Исламска заједница Косова.³⁷ Две доминантне исламске заједнице на

32) Велизар Антић, Марко Вековић, „Однос Исламске заједнице БиХ према Исламским заједницама у Србији”, *Годишњак ФПН*, бр. 7, Београд, 2012, стр. 103–117.

33) Срђан Баришић, „Институционализација исламских заједница након распада СФРЈ“, нав. дело, стр. 128.

34) Исто, стр. 122.

35) Исто, стр. 123.

36) Исто.

37) Видети више: Мирољуб Јевтић, „Ставови исламских заједница у Србији према Израелу”,

територији уже Србије се по називима разликују само у једном слову, а то су Исламска заједница Србије и Исламска заједница у Србији. Исламска заједница Србије сматра да сви припадници исламске вере, на територији Србије, без обзира на националну припадност, треба да буду организовани у једну исламску заједницу чије би седиште било у Београду. Исламска заједница Србије самостална је од оснивања 1994. године и покрива територију Србије, без Косова и Санцака. Исламска заједница у Србији сматра да су део исламске заједнице у Босни и Херцеговини као верске заједнице Бошњака и осталих који је прихватају као своју са центром у Сарајеву. Та повезаност је заснована на бошњачком националном пореклу. Исламска заједница у Србији, на основу Устава, је једна и јединствена традиционална верска заједница муслимана са подручја Санцака, Прешевске долине, Централне Србије и Војводине, муслимана дијаспоре и других муслимана који је прихватају као своју. На Косову и Метохији, због специфичне политичке ситуације, Исламска заједница Косова основана је 1993. године и њен центар налази се у Приштини, а Мешихат Исламске заједнице Косова, на чијем челу је главни муфтија, организован је у осам региона са центрима у Приштини, Гњилану, Косовској Митровици, Призрену, Пећи, Урошевцу, Прешеву и Ђаковици.

3. ЗАКЉУЧАК

Ислам који је присутан већ шест векова на просторима Балкана и преко 150 година признат као религија имао је веома буран и динамичан развој на овом простору. Иако се ислам на Балкану јавља као сунитски, присутни су и други варијетети, а за муслимане је карактеристична изузетна хетерогеност у сваком смислу, национална, језичка, политичка и културна су само неке од њих. У таквим условима, организовање муслимана је показало изузетну прилагодљивост друштвено-политичким околностима. Са променама државног уређења, мењала се и исламска заједница и прилагођавала околностима. Када је доминирала Отоманска империја, муслиманска заједница је била део исте, са осамостаљивањем Србије, осамостаљује се и Исламска заједница, у време заједничких држава јужнословенских народа и Исламска заједница се *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, бр. 4/2013, Београд, стр. 203–219.

прилагођава оквирима тих држава. Опет, распадом тих држава и организовање муслимана поприма форме нових република. Такође, показује и флексибилност за национално и језичко прилагођавање па тако имамо и Исламску заједницу у Босни и Херцеговини која прелази државне границе по националном кључу или и Исламску заједницу Косова, која се прилагођава националном оквиру без обзира на државне границе. Посебно специфичан је облик организовања муслиманских верника у Републици Србији где паралелно егзистира више исламских заједница. Доминантне су две, а то су Исламска заједница у Србији и Исламска заједница Србије. Ипак сва та разгранатост и плурализам организовања муслимана на простору Србије није на штету исламске заједнице и доприноси очувању верског и културног идентитета муслимана на овим просторима. На даља кретања и односе између исламских заједница ће утицати широк спектар друштвених односа изван самих заједница, као што је то био и случај у периоду на који смо направили кратак осврт у овом раду.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамовић Сима, Станимировић Војислав, *Упоредна правна традиција*, Правни факултет Београд, 2011.
- Антић Велизар, Вековић Марко, „Однос Исламске заједнице БиХ према Исламским заједницама у Србији”, *Годишњак ФПН*, бр. 7, Београд, 2012, стр. 103–117.
- Баришић Срђан, „Институционализација исламских заједница након распада СФРЈ”, *Филозофија и друштво*, бр. 2, Београд, 2008, стр. 117–127.
- Волерстин Имануел, *Опадање америчке моћи*, ЦИД, Подгорица, 2004.
- Вукомановић Милан, „Суфизам унутрашња димензија ислама”, *Филозофија и друштво*, бр. 2/2008, стр. 129–148.
- Вукомановић Милан, *Ислам на балканској ветрометини*, Јуниор Ниш, 2007.

- Вукомановић Милан, „Ислам“, у: *Социолошки речник* (приредили: Аљоша Мимица, Марија Богдановић) Завод за уџбенике, Београд 2007, стр. 203–204.
- Вукомановић Милан, Борић Арас, *Ритуал, мит и симбол*, Религијске студије БиХ, 2008.
- Еспозито Џон Л, *Оксфордска историја ислама*, Клио, Београд, 2016.
- Јевтић Мирољуб, „Ислам као чинилац политичког идентитета у бившој Југославији”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, број 3/2015, Београд, стр. 171–188.
- Јевтић Мирољуб, „Исламска суштина албанског сецесионизма и културно наслеђе Срба”, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2013, стр. 231–252.
- Јевтић Мирољуб, „Ставови исламских заједница у Србији према Израелу”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, бр. 4/2013, Београд, стр. 203–219.
- Јовановић Наташа, „Ислам и савремени свет – религијске забране: примери и праксе у свакодневном животу”, *Религија и толеранција*, Нови Сад, Vol. 12, бр. 21, јануар–јун, 2014, стр. 161–180.
- Кубурић Зорица, *Верске заједнице и верска дистанца*, ЦЕИР, Нови Сад, 2010.
- Новаковић Драган, „Организација и положај исламске верске заједнице у Краљевини Југославији”, *Теме*, Ниш, 2003, стр. 456–460.
- Новаковић Драган, „Основне верске дужности у исламу”, *Теме*, Ниш, 2013, стр. 1977–1992.
- Новаковић Драган, „Став Исламске заједнице према догађајима на Косову и Метохији од 1981. до 1991. године”, *Религија*, бр. 2, Шабац, 2003. стр. 329–335.
- Новаковић Драган, *Верске заједнице на размеђу векова: положај верских заједница на југословенским просторима од Берлинског конгреса до Првог светског рата*, Институт за политичке студије, Београд, 2003.

Новаковић Драган, „Школовање студената Исламске заједнице из СФРЈ у иностранству”, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, Нови Сад, 2006, стр. 287–303.

Радоњић Јован, *Мухамед*, Чигоја штампа, Београд, 2006.

Раковић Александар, „Српски идентитет муслимана словенског порекла на постјугословенском простору у 21. веку”, *Култура полиса*, год. XIII, Београд, 2016, бр. 31, стр. 171–185.

Селимовић Салих, „Исламизација и двоверје код наших муслимана”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2013. стр. 227–241.

Селимовић Салих, „Појава ислама на Балкану у Средњем веку”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2014. стр. 193–205.

Танасковић Дарко, *Ислам, догма и живот*, Српска књижевна задруга, Београд, 2008.

Хантингтон Семјуел, *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 2000.

Хацијахић Мухамед, *Ислам и муслимани у Босни и Херцеговини*, Ел-Калем, Сарајево, 1991.

Ivica Lazovic

ISLAMIC COMMUNITIES IN THE POST-YUGOSLAV REGION

Resume

There is a widespread interest in the professional public in the last few decades for the study of Islamic religion, culture and civilization and there are many issues related to Islam in the journals. This interest is characteristic both at the global and the local level. Also, this interest is multidisciplinary and is characteristic of many social sciences. The interest in Islam is intercultural and the study of Islam and the effects of this great religion on a global level prevails, while the papers give little attention to the study of Islam in Balkan area and on the perception and interpretation of things in our environment as well as in the areas of today's Serbia, conditionally speaking, in our yard.

In this paper, we make a review of Islam and the organization of members of the Islamic community in the territory of the former Yugoslavia, especially Serbia. All of this is in order to see things in our yard to help us and to better understand the phenomenon at the global level.

Islam, which has been present for six centuries in the Balkans, and over 150 years recognized as a religion, has had a very booming and dynamic development in this area.

Although Islam appears in the Balkans as Sunni, other varieties are present, and Muslims are characterized by exceptional heterogeneity in every sense; national, linguistic, political and cultural are just some of them.

Under such conditions, the organization of Muslims has shown remarkable flexibility to socio-political circumstances. With changes in the state system, the Islamic community changed and adjusted to the circumstances. When the Ottoman Empire dominated, the Muslim community was part of it, with the independence of Serbia, the Islamic Community became independent, during

the common state of the South Slavic peoples, and the Islamic Community adapted to the framework of these countries.

The dissolution of these states and the organization of Muslims takes forms of new republics. It also shows the flexibility for national and language adaptation, so we have the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina, which crosses state borders according to the national key, or the Islamic Community of Kosovo, which adapts to the national framework regardless of state borders.

Particularly specific is the form of organizing Muslim believers in the Republic of Serbia, where the several Islamic communities exist at the same time. Two are dominant, namely the Islamic Community in Serbia and the Islamic Community of Serbia.

However, all this diversity and pluralism of the organization of Muslims in the territory of Serbia is not detriment of the Islamic community and contributes to preserving the religious and cultural identity of Muslims in this region. Further movements and relations between Islamic communities will be influenced by a wide range of social relations outside of communities, as was the case in the period in which we made a brief overview of this work.

Keywords: Islam, Muslims, organization, community, Yugoslavia

* Овај рад је примљен 6. фебруара 2019. године, а прихваћен на састанку Редакције 12. септембра 2019. године.